

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

Тетяна Качалова

Ніна Останіна

Тетяна Зінченко

Соціальна підтримка і супровід ветеранів/ветеранок в умовах війни

**Навчально-методичний посібник з організації соціальної підтримки і
супроводу ветеранів/ветеранок**

Ніжин
2024 рік

УДК: 364.4 : 355.291.1 (075.8)

Рецензенти:

Руслан НОВГОРОДСЬКИЙ, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Лариса РЕНЬ, завідувачка кафедри соціальної роботи та освітніх і педагогічних наук Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т.Г. Шевченка, кандидат педагогічних наук, доцент

Качалова Т.В., Останіна Н.С., Зінченко Т.В. Соціальна підтримка і супровід ветеранів/ветеранок в умовах війни. Навчально-методичні матеріали. Ніжин, видавництво НДУ імені Миколи Гоголя. 2024. 49 с.

«Соціальна підтримка і супровід ветеранів/ветеранок в умовах війни» є результатом дослідження і апробації актуальної проблеми сучасності в аспекті навчальної дисципліни «Соціальна робота з різними рупами клієнтів» і призначені для студентів за спеціальністю 231 «соціальна робота», слухачів курсів підвищення кваліфікації за програмою «Соціальний супровід ветеранів війни та їхніх сімей у громаді», фахівців-практиків соціальної роботи.

У навчально-методичному посібнику розглянуті теоретичні та прикладні аспекти організації соціальної підтримки і супроводу ветеранів російсько-української війни, визначені напрямки розвитку ветеранської політики в сучасній Україні в умовах війни, проаналізовано і узагальнено міжнародний досвід щодо забезпечення соціальної захищеності ветеранів, наведені результати дослідження потреб ветеранів та їхніх родин і охарактеризовані соціальні послуги для ветеранів/ветеранок. У навчально-методичному посібнику велика увага приділена інноваційним соціальним послугам для цієї категорії населення.

Навчально-методичні матеріали, які представлені в посібнику, також будуть корисними і для практикуючих працівників ТЦК та СП.

Зміст

ПЕРЕДМОВА	стор. 4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ ТА ЇХНІХ СІМЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ	
1.1. Ветеранська політика сучасної України	6
1.2. Міжнародний досвід щодо забезпечення соціальної захищеності ветеранів	13
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ ОРАНІЗАЦІЇ І РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ ТА ЇХНІХ СІМЕЙ	
2.1. Вивчення потреб ветеранів та їхніх сімей	29
2.2. Соціальні послуги для ветеранів та їхніх сімей	36
ВИСНОВКИ	4
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48

ПЕРЕДМОВА

Ветерани російсько-української війни – перше в новітній історії України покоління ветеранів, яких ми як суспільство визнаємо одразу. Але як такої окремої ветеранської політики на рівні держави в Україні немає. Коли почали повертатися ветерани АТО, держава запропонувала цим людям рівно те саме, що було законодавчо закріплено для всіх попередніх поколінь ветеранівбюджетування щодо пільг для ветеранів. Якщо подивитися «Закон про ветеранів», більшість того, що там написано – це пріоритезація, першочерговість, але не гарантія і не обов'язок держави щось забезпечити. Тобто є гучні обіцянки, але дуже мало виділяють на реальне забезпечення ветеранів.

Стратегічний рівень відновлення України має передбачити ряд комплексних рішень, спрямованих на удосконалення системи державної підтримки ветеранів, її модернізацію та зникнення бюрократичного хаосу під час отримання гарантованих пільг та послуг, сприяти закріпленню суспільної шани до внеску ветеранів у перемогу, героїзації образу ветерана в суспільстві. Державна підтримка ветеранів повинна перейти від пільг до послуг, які забезпечували б реінтеграцію та збільшення добробуту ветерана, а також забезпечити участь родини ветерана в процесі реінтеграції до мирного життя.

Ці проблеми особливо загострилися після 24 лютого 2022 року та мають суттєвий вплив на соціально-правовий захист визначеної категорії. Йдеться про потребу реформування державної підтримки ветеранів, захист їхніх персональних даних у сфері надання електронних послуг, забезпечення їх можливістю отримувати послуги разом із членами своєї сім'ї.

Важливо зазначити, що за прогнозами Міністерства у справах ветеранів України кількість людей, на яких спрямовуватиметься ветеранська політика, після закінчення війни становитиме близько 4-5 млн осіб. Водночас у публічному дискурсі активно обговорюється питання відсутності комплексної ветеранської політики, яка охоплювала б усі сфери життя ветеранів та

ветеранок, була б ефективною в їх реінтеграції до цивільного життя, передбачала б спільні та узгоджені дії різних профільних органів влади, зокрема щодо формування тих політик, за які вони відповідають. Чи не в першу чергу це стосується соціальної політики, адже важливо, щоб її програми та заходи передбачали актуальні потреби та запити ветеранів та ветеранок і у разі необхідності могли їх забезпечити.

Публічна дискусія щодо необхідності створення комплексної ветеранської політики та перегляду і гармонізації профільних політик відповідних міністерств висвітлює низку проблем актуальної соціальної політики у контексті ветеранів та ветеранок, які роблять її неефективною в їх підтримці. До сьогодні найактивнішу роль у ній відіграють громадські організації, що представляють інтереси ветеранів, ветеранок та їхніх родин. Вони звертають увагу на неузгодженість різних пільг та виплат, а також на певну обмеженість чинної системи соціального захисту ветеранів та ветеранок, яка не охоплює всіх сфер життя і не завжди може реагувати на появу нових потреб. Окрім цього, в наявній політиці першочергово враховуються скоріше статуси ветеранів та ветеранок, а самі ветерани й ветеранки досить часто розглядаються як гомогенна група. Не вистачає більшої системності та уважності до цих людей, відмінностей їхнього життєвого досвіду та досвіду участі в бойових діях, відмінності їхніх можливостей та потреб, урахування гендерного, вікового та інших аспектів.

У зв'язку з вище зазначеним, констатуємо актуальність і нагальність пошуку шляхів і механізмів вирішення проблем ветеранів і ветеранок в аспекті системного підходу до організації соціальної підтримки та супроводу визначеної вразливої категорії населення.

У навчально-методичному посібнику розглянуті теоретичні та прикладні аспекти організації соціальної підтримки і супроводу ветеранів російсько-української війни, визначені напрямки розвитку ветеранської політики в сучасній Україні в умовах війни, проаналізовано і узагальнено міжнародний досвід щодо забезпечення соціальної захищеності ветеранів, наведені

результати дослідження потреб ветеранів та їхніх родин і охарактеризовані соціальні послуги для ветеранів/ветеранок. У навчально-методичному посібнику велика увага приділена інноваційним соціальним послугам для цієї категорії населення.

Навчально-методичні матеріали, які представлені в посібнику, також будуть корисними і для практикуючих працівників ТЦК та СП.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ ТА ЇХНІХ СІМЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

1.1. Ветеранська політика сучасної України

Сьогодні, як і впродовж останнього десятиріччя, понад мільйон українських воїнів стоять на захисті України у розв'язаній Росією війні та забезпечують наше існування своєю щоденною звитягою. Щодня вони здобувають бойовий досвід, професіоналізуються та виборюють право України на незалежність та суверенітет [10].

Більшість політиків стверджують, що без сильної ветеранської політики, без дієвої турботи про ветеранів та їхніх сімей, не можна пережити наступні історичні віхи. Ветерани – окреслена аудиторія людей, які виявили свою звитягу, які стали на захист України в той час, коли інші цього не зробили. Вони знову будуть здатні стати на наш захист. Сильна політика щодо ветеранів – важлива частина нашої безпеки. Вона має бути поєднана з оборонною, мобілізаційною стратегіями держави.

З 2014 року українські воїни, що зазнали поранень, досягають граничного віку або мають сімейні підстави, завершують службу під час війни. Як і останні 10 років, шлях ветерана – це шлях воїна, а повернення до цивільного життя – це продовження випробування війною, а не миттєве полегшення від неї. Виклики, з якими стикаються ветерани у цивільному житті, є закономірними для їхнього досвіду. Ці виклики перетворюються на проблеми тоді, коли середовище та спільнота є недоступними або навіть ворожими до ветеранів, не розуміють їхнього досвіду та не надають належної підтримки. Хоча більшість ветеранів успішно подолають виклики при поверненні [11].

На сьогодні експерти у сфері ветеранської політики зазначають, що поточна державна політика щодо ветеранів та їх сімей несе глибинні ризики для її бенефіціарів і всього українського суспільства.

Представники Veteran Hub і Правозахисного центру для військових «Принцип» єдиною державною політикою щодо ветеранів та їхніх сімей визначають як:

1. Складову глобальної стратегії українського економічного прориву.
2. Основу національної безпеки та обороноздатності.
3. Передумову формування модерної української політичної нації.

Сучасні реалії життя переконують, що українські воїни заслуговують на найвищий рівень визнання та підтримки в українському суспільстві. Державна політика щодо ветеранів та їхніх сімей повинна гарантувати гідний та безпечний шлях додому для кожного та кожної з українських воїнів.

Під єдиною державною політикою вважають задекларований, описаний, підтверджений реальними діями та фінансуванням підхід держави щодо визнання та підтримки ветеранів та їхніх сімей упродовж їх життя, який:

- розкриває мету такої політики;
- фіксує цільову аудиторію;
- описує інструменти визначення потреб та механізми їх реалізації;
- визначає інструменти вимірювання ефективності та впливу підтримки на життя та добробут ветеранів та їх сімей [9].

Відповідно цього визначаються завдання нової державної ветеранської політики, які полягають в тому, аби відверто та прозоро комунікувати людям їхні перспективи. Ветерани та їхні сім'ї мають право знати та розуміти перспективу власного життя, будувати реалістичні очікування, мати прогнозованість та передбачуваність у взаємодії з державою.

Виходячи з цього, мусимо констатувати, що сьогодні в Україні недостатньо сформульована єдина державна політика, комплексного та послідовного підходу щодо ветеранів та їхніх сімей.

Важливо зазначити, що дії держави щодо ветеранів, визначення їхніх потреб та пошук інструментів реалізації є непослідовними, несистемними, часто орієнтованими на хибні пріоритети. Ці підходи також мають застарілі

патерналістські ознаки. Водночас, держава не в стані забезпечити задекларовані в чинному законодавстві гарантії соціального захисту ветеранів.

Таким чином, ми переконуємось, що, якщо залишити усе як є, вже у найближчі роки ветерани, що будуватимуть своє життя після повернення зі служби, виявлять, що реальне ставлення держави та суспільства до їхнього досвіду та потреб неспівмірне з їхнім вчинком та внеском у виживання держави.

Зміни необхідні й можливі. Це підтверджується експертними рекомендаціями до формування оновленої державної політики щодо ветеранів та їхніх сімей. В межах цього проекту було поставлено амбітне завдання – сформулювати рамкову концепцію державної політики щодо ветеранів та їхніх сімей, що розкриє мету такої політики, її бенефіціарів та необхідні системні зміни для втілення нової політики в сучасному законодавчому полі. У цьому документі було запропоновано опорний підхід до формування єдиної державної політики, вказуючи на пріоритетні завдання та окреслено необхідний план дій, аби Україна гідно зустріла вдома своїх воїнів. Гідне визнання життєвого шляху українських воїнів та ветеранів, піклування про них та їхні сім'ї та збагачення суспільства їхніми знаннями – це пріоритети діяльності нашого суспільства [12].

Мета нової ветеранської політики має декілька складових:

- По-перше, політика має відобразити те, що відчуває суспільство. У соціальних мережах поширюється меседж про невдячність українського суспільства. Але, коли ми виходимо в люди, бачимо колосальну кількість підтримки. Ветерани є ледь не в кожній родині. Державна політика має це відобразити. Держава має представляти інтереси свого народу.
- По-друге, державна політика повинна забезпечити обороноздатність і безпеку.
- По-третє, має подбати про добробут воїнів, їхніх сімей і посилити економічну стійкість держави, оскільки це прописано в Конституції.

Вона гарантує, що в державних інтересах дбати про добробут її людей, і це має бути відображено у ветеранській політиці [10].

Сучасні політологи і науковці визначають сім принципів формування української ветеранської політики:

1. Ветерани в першу чергу це громадяни України, які зберігають за собою всі права, які в них були до служби. Вони мають вільний доступ до всіх послуг, які надає держава. Пропонуємо уникати створення паралельної системи послуг, паралельної системи піклування. Натомість потрібно пересвідчитися, що вся інфраструктура держави доступна для ветеранів та їхніх сімей, враховує їхні потреби та інтереси.
2. Держава повинна знати своїх ветеранів та їхні сім'ї, розуміти потреби. Для цього вони мають бути ідентифіковані, потрібно збирати інформацію. Це дуже складний момент. Маємо знати, для кого будуємо цю політику, з точки зору не тільки їхнього ветеранського статусу, а й всіх інших людських потреб, які в них є. Підтримка держави має засновуватися на індивідуальному досвіді ветеранів. Це означає, що замість уніфікованих для усіх пільг держава має надавати релевантні можливості відповідно до реальних потреб кожного ветерана.
3. Увага на людину, а не статуси. Одна людина є носієм множинного досвіду у своєму житті, неможливо сказати, що весь досвід ветеранів походить із бойового. Вони також поділяють багато потреб із цивільними людьми довкола них. Проте важливо, щоб ті інстанції, які дбають про цивільні потреби, розуміли специфіку, з якою можуть зіткнутися саме ветерани.
4. Ветерани та їхні сім'ї – цінний людський капітал. Державна політика повинна уможливити їх реалізацію, орієнтуватися на розширення можливостей для ветеранів, уникати їхньої стигматизації і пропонувати їм самостійно обирати ролі в цивільному житті. Країна не може диктувати ветеранам, ким вони мають бути, де вони мають реалізуватися або пропонувати їм скерування в якусь певну індустрію.

5. Політика повинна бути превентивною, а не реактивною. З 2014 року й дотепер ми гасимо пожежі. Багато систем незручні для ветеранів, їх неможливо адаптувати [11].

Ми просто реагуємо, тоді як потрібно дивитися вперед: державна політика стосуватиметься всього їхнього життя. Це дуже далекий горизонт планування, важливо розуміти, що потреби нікуди не зникнуть. І нам уже зараз потрібно планувати, як будемо працювати з ними в майбутньому.

6. Мережа підтримки впродовж усього життя. Ветерани потребують підтримки не тільки під час виходу зі служби, не тільки під час її початку, а й також на майбутніх етапах.

7. Наш обов'язок – гарантувати гідне визнання життєвого шляху наших воїнів і ветеранів. Після служби не знецінювати подвиг, який люди зробили в минулому. Важливо, щоб уся логіка вшанування пам'яті зберігалася з ветеранами впродовж їхнього життя і на майбутнє [10].

Ми виділяємо компоненти державної ветеранської політики:

Безпекова компонента: Ветеран - активний громадянин, інтегрований в забезпечення стійкості громади та нації, готовий до оборони та національного супротиву (у разі ескалації військової загрози)

- єдиний облік колишніх військових всього силового блоку
- підтримка готовності до повернення до військової служби
- легалізація та контроль надання військових послуг за кордоном
- залучення до військово-патріотичного та національнопатріотичного

виховання.

Соціальна компонента:

- єдина система обліку отриманих послуг ветераном
- підтримка фізичного та ментального здоров'я
- адаптація до цивільного життя, інтеграція в суспільство, родину, громаду,

трудові колективи

- підтримка осіб з інвалідністю внаслідок війни, членів родин загиблих (померлих) захисників/захисниць України

- забезпечення житлом (перехідний період) [9].

Економічна компонента: Ветеран – працевлаштований громадянин, платник податків, конкурентоспроможний на ринку праці. Ветеранський бізнес – нові робочі місця, актуальні напрями діяльності.

- Створення умов отримання цивільної спеціальності відповідно до потреб ринку праці за місцем проживання
- Програми заохочення підприємництва, що працевлаштовують ветеранів, членів їх родин та заснованих ветеранами.

Міжнародна компонента:

- Впровадження стандартів ЄС та НАТО
- Розвиток ветеранської дипломатії
- Залученість до міжнародних ветеранських спортивних спільнот [12].

Важливо підкреслити, що завдання державної політики також полягає в тому, аби відверто та прозоро комунікувати з суспільством. Ветерани та їхні сім'ї мають право знати та розуміти перспективу власного життя, будувати реалістичні очікування, мати прогнозованість та передбачуваність у взаємодії з державою. Підтримка ветеранів та їхніх сімей, це зона відповідальності держави, потребує залученості місцевих органів влади, громадськості та кожного із нас. Перш за все, це має бути співпраця між урядовими структурами, військовими частинами, громадськістю та ветеранами. Зважаючи на велику кількість ветеранів, яка очікується після війни, державі дійсно важливо ретельно планувати і виконувати програми їх адаптації та соціалізації, що дасть змогу забезпечити гідне життя ветеранів та їхніх сімей у співпраці із громадськістю та суспільством.

Таким чином, ми констатуємо, що нова ветеранська політика має п'ять ключових елементів.

- Перший - створення інфраструктури, завдяки якій ветерани отримають якісні та дієві послуги. Ми починаємо з нових підходів роботи ВЛК та МСЕК. Принцип «довідки ходять за військовими», максимальна цифровізація, зокрема електронна черга, залучення

якнайбільшої кількості цивільних медзакладів у цей процес. Результат — інклюзивна, комфортна та прозора система без бюрократії та корупції. Паралельно уряд формує інститут помічника ветерана. Це індивідуальний супровід захисників у критично важливих для них питаннях. При обласних військових адміністраціях діятимуть спеціальні структурні підрозділи, а на місцях - сервісні офіси у справах ветеранів. Їхнє завдання — координувати виконання державних, регіональних та місцевих програм підтримки», - цитує слова очільника уряду департамент комунікацій Секретаріату Кабміну.

- Другий елемент нової ветеранської політики - економічна активність. Уже відкрито шість центрів ветеранського розвитку при провідних вишах країни. Їх буде ще більше. Це платформи для розвитку професійних навичок, перекваліфікації, здобуття нових знань. Держава стимулюватиме створення та розвиток ветеранського бізнесу. Зокрема, в межах програми безповоротних грантів «Робота» є ветеранський компонент, завдяки якому можна отримати до мільйона гривень на розвиток власного бізнесу.
- Третій елемент нової ветеранської політики - успішна реабілітація. Ідеться про створення мережі сучасних реабілітаційних центрів у всій Україні. Вони надаватимуть комплексну допомогу: фізична реабілітація, подолання посттравматичного стресового розладу, підтримка рідних та близьких захисників.
- Четвертий елемент - доступне житло. Нещодавно уряд розширив іпотечну програму «Оселя». Тепер пільговий кредит під 7% доступний для ветеранів війни та членів їхніх сімей. Ветерани — пріоритетні учасники програми «Відновлення». Відповідно вони

першими отримують кошти, за які можуть відремонтувати свою оселю або придбати нове помешкання.

- П'ятий елемент — ушанування подвигу військових. Увічнення пам'яті загиблих воїнів - наскрізна державна політика. Найбільш символічним місцем буде Національне військове меморіальне кладовище, де поховують Героїв, які віддали життя за Україну.

1.2. Міжнародний досвід щодо забезпечення соціальної захищеності ветеранів

Спільне зусилля суспільства та держави для забезпечення соціального захисту ветеранів війни стає об'єктом ретельного вивчення та пошуку інноваційних підходів на міжнародному рівні. Сучасні реалії світового співтовариства ставлять перед нашими ветеранами нові виклики, вимагаючи надійної та ефективної системи підтримки.

Варто наголосити, що міжнародний досвід в організації соціального захисту ветеранів війни є важливим джерелом натхнення та передових рішень для країн у пошуку оптимальних стратегій. Залучення до цього досвіду дозволяє краще розуміти виклики, з якими стикаються ветерани в різних частинах світу, і вдосконалювати національні підходи до їхнього соціального захисту [19].

На думку вченого Є. Гордієнка, який вважає, що у Норвегії існує інноваційна ініціатива в сфері соціального захисту ветеранів, що визначається освітніми програмами спрямованими на їхній всебічний розвиток. Ці програми не обмежуються лише навчанням новим навичкам, але і ставлять перед собою завдання підвищення рівня кваліфікації ветеранів, роблячи їх більш конкурентоспроможними на ринку праці [3].

Для аналізу ми обрали країни, чий досвід запровадження соціальної підтримки щодо ветеранів може бути цікавий для вивчення з огляду варіативності соціально-політичного контексту цих країн. Так, Хорватія та Сербія - постсоціалістичні країни із високим відсотком ветеранів серед

загального населення, і окремі інструменти із їх досвіду можуть бути адаптовані для України. У Хорватії через війну за незалежність у 1991-1995 роках пройшло майже все доросле чоловіче населення країни. Хорватія та Україна уже розпочали співпрацю задля обміну досвідом щодо соціальної підтримки ветеранів - Міністерство у справах ветеранів України отримало від Міністерства у справах хорватських захисників (Республіка Хорватія) перекладену українською мовою законодавчу базу щодо соціальної підтримки ветеранів і розвитку ветеранської політики у Хорватії [19].

Ізраїль є країною, досвід якої цікавий з огляду на те, що соціальна підтримка для ветеранів там запроваджується на фоні постійної залученості армії та цільової групи до воєнних дій.

Досвід Великої Британії та Данії - приклад стабільних систем підтримки в країнах-членах НАТО.

Обрані країни ми проаналізували за такими напрямками:

- (1) соціально-політичний контекст (війни, в яких брали чи беруть участь країни);
- (2) структура армії (її компоненти, тривалість служби в армії);
- (3) визначення статусу ветерана (законодавство, що регулює статус та права ветерана у межах країни);
- (4) органи та організації, що відповідають за планування та реалізацію соціальної підтримки для ветеранів (як фонди, об'єднання, кооперативи, громадські організації тощо); витрати на соціальну підтримку ветеранів; інструменти соціальної підтримки ветеранів та членів їх сімей. До нашої записки, ми додаємо таблицю, у якій ви зможете знайти перелік інструментів соціальної підтримки ветеранів та членів їх сімей у проаналізованих країнах.

Досвід вибраних країн щодо надання послуг ветеранам, а також членам їхніх родин, може бути цінним для вивчення з погляду розробки ветеранських політик в українському контексті.

Соціальне забезпечення ветеранів у Хорватії, Ізраїлі та Великій Британії побудоване на відмінних від української моделях держави, а окремі його риси визначаються специфічними особливостями контексту. Однак деякі практики та політики здають вартими уваги і можуть бути перейняті в Україні та можуть принести користь для ширшого кола ветеранського населення.

У ХХ столітті Хорватія брала участь у кількох великих військових конфліктах, серед яких Перша та Друга світові війни. У Другій світовій війні хорвати брали участь як проти нацистського режиму у складі армії Югославії так і на боці країн “осі”, у складі військ Незалежної держави Хорватія та Третього Рейху. Після Другої світової війни Хорватія стала республікою у складі Югославії, яка мала автономію, та кілька разів намагалася виступити проти центрального режиму із вимогою ширших прав та свобод — зокрема під час так званої «хорватської весни» 1971-го.

Зрештою, для Хорватії останнім великим конфліктом, що стався на її території та до якого була залучена велика кількість населення, була Югославська війна (Вітчизняна війна, або Війна за Незалежність (1991- 1996)). 11 квітня 1991 року була утворена Хорватська Національна Гвардія, яка у 1993 році стала регулярною армією республіки. 25 червня 1991 року Республіка Хорватія проголосила свою незалежність, після чого проти неї виступила сербська армія. У січні 1992-го Республіка Хорватія отримала міжнародне визнання, проте воєнних дій це не припинило. Усього за період Війни за незалежність, за деякими оцінками Хорватія втратила до 14 тисяч громадян, 43,4% з яких були цивільними⁵. Воєнні дії також призвели до руйнувань помешкань, високого рівня безробіття та збідніння населення після завершення бойових дій. Відповідно до записів Реєстру хорватських ветеранів, у Вітчизняній війні з 1991 року до 1996 року брали участь 506 133 хорватських ветерани, включаючи бойові та небойові сектори⁶. Із 2001 по 2021 рік Хорватія була частиною Міжнародних сил сприяння безпеці та операції «Рішуча підтримка» в Афганістані під егідою НАТО та ООН [19].

Основним законом, який ратифікує права ветеранів та їх родин у Хорватії, є «Закон про хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їх сімей» чинний з 31.07.2021 року. Згідно з текстом Закону (Стаття 3), хорватський ветеран Вітчизняної війни — це особа, яка організовано брала участь у захисті незалежності, територіальної цілісності, тобто суверенітету Республіки Хорватія у якості:

а) члена Збройних сил Республіки Хорватія (Корпусу національної гвардії, Хорватської армії, міністерства, до сфери компетенції якого належать питання оборони, Поліції, міністерства з питань внутрішніх справ і Хорватських сил оборони);

б) члена збройних загонів Народного захисту, який був безпосередньо залучений як член бойового сектору щонайменше 100 днів у період з 30 липня 1991 року до 31 грудня 1991 року або менше, якщо участь в захисті суверенітету Республіки Хорватія він продовжив без перерви у бойовому секторі Збройних сил Республіки Хорватія тривалістю не менше 100 днів безперервно;

в) члена збройних загонів Народного захисту, який не мав зобов'язання бути в запасі або не був на строковій службі, якщо він був безпосередньо залучений як член бойового сектору щонайменше 30 днів у період з 30 липня 1991 року по 31 грудня 1991 року;

г) члена збройних загонів Народного захисту, який був безпосередньо залучений як член бойового сектору, який при цьому помер, отримав поранення або ушкодження в період з 30 липня 1991 року по 31 грудня 1991 року;

д) члена збройних загонів Народного захисту, який був безпосередньо залучений як член бойового сектору, і при цьому зник безвісти в період з 30 липня 1991 року по 31 грудня 1991 року;

е) члена збройних загонів Народного захисту, який був безпосередньо залучений як член бойового сектору, який при цьому утримувався у ворожому

таборі, в'язниці чи в іншому ворожому об'єкті в період з 30 липня 1991 року по 31 грудня 1991 року [19].

Під участю у захисті незалежності, територіальної цілісності, суверенітету Республіки Хорватія, тобто під час безпосередньої загрози суверенітету Республіки Хорватія (далі: захист суверенітету Республіки Хорватія), мається на увазі збройний опір агресору та дії, безпосередньо пов'язані з таким опором (відправлення до загону, на бойову позицію і повернення, а також навчання і підготовка до виходу на поле бою) у період з 5 серпня 1990 року по 30 червня 1996 року.

Станом на 2020-й рік у Хорватії на обліку перебувало 426 956 ветеранів війни, за словами Міністра, хоча дані від Міністерства оборони та Міністерства внутрішніх справ свідчать про те, що ця цифра є ще вищою. Ветерани становлять близько 10% від загальної кількості населення Республіки Хорватія. Серед них близько 95,1% чоловіків і 4,9% жінок. Більшість хорватських ветеранів мають вік від 40 до 54 років життя, з них близько 60,7%, а їхній середній вік становить близько 48,5 років. За даними, поданими у Національній Програмі психосоціальної та медичної допомоги учасникам і особам, які постраждали внаслідок Вітчизняної війни в Республіці Хорватія, у Вітчизняній війні брали участь 502 678 хорватських ветеранів, з яких 30 141 були поранені чи травмовані, внаслідок участі у Вітчизняній війні 57 212 хорватських ветеранів отримали тілесні ушкодження, а більше 20% мають статус «хорватський захисник з інвалідністю внаслідок Вітчизняної війни» [19].

Крім того, за даними Міністерства з питань ветеранів, у Вітчизняній війні та від наслідків Вітчизняної війни без одного або двох батьків залишилося 7 288 дітей смертельно постраждалих та ув'язнених або зниклих безвісти хорватських ветеранів Вітчизняної війни. За оцінками, кількість цивільних жертв війни становить від 4 000 до 8 000, але наразі не існує достатньо якісних чи чітких даних для підтвердження точної кількості загиблих. Статус цивільної особи з інвалідністю внаслідок війни отримали 2 333 особи, ще 319

осіб мають право на отримання допомоги для членів сім'ї (члени сім'ї цивільних жертв війни). Загалом, близько 25% усього населення Республіки Хорватія під час війни зазнало прямого воєнного стресу.

Практично з моменту розгортання воєнних дій у Хорватії почали складати Реєстр хорватських ветеранів, до якого вносили загиблих, полонених та зниклих безвісти. Після війни згаданий Реєстр став наріжним каменем реалізації політики у сфері турботи про учасників Вітчизняної війни, і на сьогодні ним займаються Міністерство оборони та Міністерство внутрішніх справ (залежно від того, де служила людина). Для реєстрації потрібно подати документи до відповідного Міністерства.

Функціонування реєстру регламентують статті 149-151 уже згаданого Закону про хорватських ветеранів. У хорватському Єдиному реєстрі, зокрема, вказуються:

- а) персональні дані про хорватського ветерана Вітчизняної війни;
- б) дані про участь у захисті суверенітету Республіки Хорватія;
- в) дані про перебування в полоні хорватського ветерана Вітчизняної війни;
- г) дані про поховання смертельно загиблих хорватських ветеранів Вітчизняної війни;
- д) інші дані [19].

Це сукупна кількість днів участі людини у Вітчизняній війні; приналежність до бойового чи небойового сектора; приналежність до МО чи МВС; інші дані з особової справи. Міноборони та МВС, у свою чергу, передають дані реєстру до Міністерства у справах ветеранів щомісяця. Єдиний реєстр ветеранів не є загальнодоступним, а дані використовуються для потреб проваджень, які ведуть Міністерство та інші компетентні органи, а також для інших цілей, передбачених спеціальним нормативним актом.

Упродовж 2000-х функції соціальної підтримки ветеранів, членів їх родин та цивільного населення (які включають заходи щодо їх інтеграції до суспільства та здатності самостійно себе забезпечувати та працевлаштуватися) переходили від одного міністерства до іншого, поки, врешті, не зосередилися

у Міністерстві хорватських ветеранів як ключовому відповідальному за їх реалізацію.

Першим і головним напрямом діяльності міністерства ветеранів є вирішення питань, пов'язаних з правовим статусом захисників та членів їхніх родин. Окрім ветеранів, ветеранів Вітчизняної війни з інвалідністю та їхніх близьких, родин загиблих, вбитих, полонених та зниклих безвісти захисників, міністерство опікується також учасниками Другої світової війни та військовими, що постраждали на службі ще за часів Югославії.

Другий напрям - вдосконалення законодавства щодо допомоги захисникам, розширення рамок цієї допомоги, підвищення рівня освіченості і конкурентоздатності захисників, популяризація цінностей Вітчизняної війни і розширення знань про неї, передусім серед молодого покоління.

Третя функція міністерства – пошук зниклих безвісти, ексгумація, ідентифікація решток та організація поховань, турбота про меморіальні місця.

Загалом, послуги ветеранам та їхнім родинам надаються через ветеранські центри та центри, створені органами місцевого самоврядування. Частина запитів лежить на самих місцевих органах - наприклад, у сфері забезпечення житла. Організоване будівництво житла та купівлю квартир на ринку для потреб обслуговування житла споживачів здійснює Агентство правового обігу та посередництва у сфері нерухомості у співпраці з Міністерством ветеранів. Земля під забудову та комунальне обладнання для організованого будівництва надається органом місцевого самоврядування, на території якого реалізується програма організованого будівництва. Органи місцевого самоврядування можуть одержати відшкодування коштів за надані землі під забудову та комунальне обладнання в органі місцевого самоврядування, на території якого проживає отримувач житлового приміщення, зазначений у Законі. Для надання послуг ветеранам органи місцевого або територіального (регіонального) самоврядування можуть засновувати власні центри. Їх створення вони погоджують із Міністерством ветеранів. Цими установами керує Адміністративна рада, яка призначається органом місцевого чи

територіального (регіонального) самоврядування. Роботу установ фінансує орган місцевого або територіального (регіонального) самоврядування, який заснував установу. При цьому Міністерство у справах ветеранів здійснює загальний контроль діяльності таких центрів [19].

Основними напрямками діяльності Міністерства ветеранів у контексті соціального захисту, спираючись на проаналізовану законодавчу базу, є допомога ветеранам, членам їх родин, а також цивільному населенню, постраждалому внаслідок Вітчизняної війни, із психологічною інтеграцією та соціалізацією, та матеріальним забезпеченням. Другий пункт включає підкреслений акцент у політиках на додаткову освіту та працевлаштування ветеранів та їхніх дітей. Держава також пропонує підтримку бізнесів та ветеранських кооперативів. Додатково ветерани можуть отримати підтримку із житлом, зокрема у більш вигідних умовах кредитування та оренди житла, а також переобладнання житла під їх потреби. Вони також користуються рядом додаткових виплат та мають вищу пенсію, скорочення якої скасували у 2023 через світову інфляцію. З метою фінансової підтримки на фінансовій незалежності також працює вже згаданий Фонд ветеранів та членів їх сімей, від часток у якому бенефіціари можуть отримувати фінансові дивіденди. Система психосоціальної та медичної допомоги учасникам і особам, які постраждали внаслідок Вітчизняної війни в Республіці Хорватія була створена і розвивалася внаслідок виражених потреб значної частини хорватського населення, відповідно до масштабів, інтенсивності та жорстокості нав'язаної війни. Агресія проти Хорватії спричинила, окрім численних матеріальних руйнувань, численні тяжко вимірювані та глибокі наслідки у психічному житті хорватських ветеранів, які вижили, постраждалих у війні та їхніх родин. На певних етапах, соціальна підтримка та охорона здоров'я навіть належали до сфери діяльності єдиного міністерства. Підтримка ветеранів та членів їх родин, відтак, включає надання їм медичного обслуговування, коштів на реабілітацію та лікування та інші пільги. Через виклики, із якими зіткнулася значна частка населення Хорватії — ветеранів, членів їх родин, родин зниклих

безвісти чи загиблих ветеранів — уряд Хорватії запровадив «Національну програму психосоціальної та медичної допомоги учасникам та особам, які постраждали внаслідок Вітчизняної війни, Другої світової війни та тим, хто повернувся із миротворчих місій». Після завершення Вітчизняної війни у Хорватії залишилися вразливими ветерани, члени їх родин, учасники бойових дій, сім'ї зниклих безвісти - усього до 25% всього населення. Тому уряд поставив за мету «використовуючи наявні знання та досвід, розробити систему допомоги і підтримки та забезпечити для постраждалого населення найкращу можливу інтеграцію в суспільство» [19].

Основним органом, який забезпечує соціальну підтримку ветеранів на 2023-й рік, є саме Міністерство ветеранів Хорватії. У межах нього як його підрозділ управління у справах ветеранів Вітчизняної війни та членів їх сімей:

- здійснює заходи щодо залучення хорватських ветеранів до соціального та економічного життя;

- організовує заходи з компетентними органами з метою реалізації Програми професійної підготовки та працевлаштування хорватських ветеранів і дітей загиблих, ув'язнених або зниклих безвісти хорватських ветеранів, а також з метою збільшення зайнятості хорватських ветеранів, беручи до уваги роботу як цінність, яка призведе до підвищення рівня життя людей, тобто економічного статусу людей з цільової групи, і праця як суспільно корисна діяльність людини, що призводить до створення позитивного психологічного ефекту в плані самопомоги та терапевтичного дії щодо хворих хорватських ветеранів, створюючи відчуття приналежності до громади та самоповаги, водночас керуючись вказівками Національного плану психосоціальної допомоги;

- здійснює діяльність, пов'язану зі списанням кредитів з Програми позик для працевлаштування військовослужбовців хорватської армії [19].

Управління також надає правову, консультативну та професійну допомогу членам сімей смертельно пораненого, загиблого, затриманого або зниклого безвісти хорватського ветерана в реалізації та вирішенні їх статусу та інших

прав; здійснює контроль за реалізацією їхніх прав та проблемами, що виникають під час реалізації цих прав, і пропонує заходи щодо вирішення проблем з метою покращення їхнього статусу та реалізації передбачених законом прав.

Отже:

- Під соціальною підтримкою ветеранів та членів їх сімей у Хорватії, спираючись на проаналізовані політики та законодавство, вважають забезпечення та підтримку повноцінної участі бенефіціарів у житті суспільства. При цьому, ключовими елементами є психосоціальна інтеграція та матеріальна підтримка. Соціальну підтримку та інтеграцію ветеранів та постраждалих внаслідок Вітчизняної війни здійснюють через залучення психологів, юристів та інших спеціалістів у центрах психосоціальної підтримки та ветеранських центрах. Матеріальна підтримка реалізується через ряд пілг, виплат, підвищені пенсії, а також програми, спрямовані на професійну перепідготовку та підтримання ветеранських бізнесів та самозайнятості.

- Оцінка потреб та планування соцпослуг відбувається на основі даних зокрема служби зайнятості, даних Міністерства економіки та сталого розвитку, Міністерства охорони здоров'я, а також через проведення додаткових заходів — як-от проведення форумів для бенефіціарів для їх інформування щодо наявної підтримки.

- У Республіці Хорватія функція опіки за ветеранами та членами їхніх родин чітко закріплена за Міністерством у справах ветеранів. З моменту потрапляння до Реєстру ветеранів, який поповнюють Міністерство оборони та Міністерство внутрішніх справ, ветеран та його родина переходять під опіку саме Міністерства ветеранів. Раніше функції піклування про ветеранів та членів їх родин лежали на різних Міністерствах, які кілька разів реформувалися до того, як нарешті утворилася наявна урядова структура. Саме Міністерство ветеранів у Хорватії відповідає за надання значної кількості соціальних та медичних послуг — зокрема для ветеранів з інвалідністю.

- Для кращого адресування потреб та запитів ветеранів у Хорватії надання послуг та консультування ветеранів передано до органів місцевого самоврядування та спеціальних ветеранських центрів, які створюються державою і також передаються в управління місцевим адміністраціям.

Ізраїль як незалежна країна був проголошений 14 травня 1948 року Давідом Бен-Гуріоном, першим наказом якого стало утворення Сил оборони Ізраїлю (ЦАХАЛ). Основу армії склала організація Гагана - партизанська військова організація, що існувала до цього у Підмандатній Палестині (під керівництвом Ліги націй (Великобританії) після I Світової війни). ЦАХАЛ брали участь у всіх конфліктах, куди був долучений Ізраїль: Арабо-Ізраїльська війна 1948-го року, Суецька криза (1956-го року), Шестиденна війна (1967-го року), Війна на виснаження (1967—1970), Війна Судного дня (1973-го року), конфлікти та війни у Лівані, Перша (1987-1993) та Друга (2000-2005) Палестинські Інтифади, війни та операції у секторі Газа, війна у Сирії. Частково природа цих конфліктів пов'язана із історією створення держави та тодішньою геополітичною ситуацією у світі. Після Першої світової війни нинішня територія Палестини, яка до того була частиною Османської імперії перейшла під мандат Великобританії. На цій території більшість складало арабське населення, меншістю було єврейське. 2 листопада 1917 року міністр закордонних справ Великобританії надіслав листа до лорда Уолтера Ротшильда, представника британської єврейської громади, для передачі Сіоністській федерації Великої Британії, у якому йшлося про схвалення корони створення єврейського осередка на території Палестини [19].

ЦАХАЛ відразу ж були долучені до Арабо-Ізраїльської війни, коли після проголошення незалежності Ізраїлю проти них виступили Єгипет, Ліван, Сирія, Йорданія, Саудівська Аравія та Ірак. Вже за кілька років Сили оборони країни вирости від кількох танків та повної відсутності авіації до потужної військової сили на Близькому Сході — великою мірою за рахунок фінансової та економічної підтримки США, які від самого утворення Ізраїлю як

незалежної держави почали розглядати її як свого союзника на Близькому Сході.

Найбільшим постачальником військової допомоги Ізраїлю є США, надавши країні загальну суму 3,8 мільярда доларів у 2020 році в рамках рекордної угоди на суму 38 мільярдів доларів за 10-річний період, підписаної за колишнього президента США Барака Обами у 2016 році. Раніше Ізраїль також отримав значну економічну допомогу США разом із військовими поставками. Оскільки Ізраїль став багатшим, економічна допомога, яка почалася в 1951 році, була поступово припинена і майже скасована в 2007 році⁵⁹. Загалом, на 2023-й рік Сполучені Штати надали Ізраїлю 158 мільярдів доларів (поточних, або не скоригованих на інфляцію, доларів) у вигляді двосторонньої допомоги і фінансування протиракетної оборони [19].

Через структуру побудови ізраїльської армії та її запити ізраїльське законодавство не має поняття ветерана. Натомість у ньому містяться поняття «звільненого солдата», «дійсного резервіста», «звільненого солдата з інвалідністю», «пораненого солдата».

Відповідно до закону встановлено, що тривалість права звільненого військовослужбовця на пільги, передбачені законом, становить до 5 років після закінчення строкової чи цивільної служби (і до 10 років для окремих звільнених військовослужбовців та активних резервістів). Розміри допомоги звільненому військовому та особистого внеску визначаються відповідно до стажу та виду служби: учасники бойових дій, помічники під час бойових дій чи «інші» (законодавче позначення для всіх, хто не є учасниками бойових дій або не підтримує бойові дії). Випускники національної державної служби в цьому питанні визначені законом як «інші».

У 1997-2002 роках гостро постало питання страхування. На відміну від військовослужбовців строкової служби, резервісти не були застраховані на випадок поранення або загибелі під час служби, тому вони та їхні сім'ї не мали права на отримання виплат.

Соціальне забезпечення є найбільшою статтею витрат у соціальних витратах Ізраїлю (державні витрати на соціальний захист, освіту та охорону здоров'я) - 43 відсотки. Джерелом цих витрат є державний бюджет і страхові внески, що збираються з працівників і роботодавців. Витрати на державне соціальне забезпечення включають виплати Інституту національного страхування в наступних сферах (перераховані за розміром витрат): пенсії за віком та у зв'язку з втратою годувальника (вдова/сирота), пенсії по старості та у зв'язку з втратою годувальника (вдова/вдівець та сирота), по загальній інвалідності, у зв'язку з вагітністю та пологами (допомога по вагітності та пологах), довгостроковий догляд, на дітей, у зв'язку з трудовим каліцтвом, безробіттям, допомога по безробіттю та аліменти, допомоги жертвам терору та колишнім в'язням Сіону. Соціальне забезпечення також включає в себе видатки на Керівництво у справах жертв Голокосту (при Міністерстві фінансів) також фінансує витрати Міністерства оборони на реабілітацію ветеранів з інвалідністю та виплати сім'ям загиблих¹⁰². У період з 2001 по 2014-й витрати на ветеранів з інвалідністю коливалися від 6% до 7% від загальних витрат держави на соціальне забезпечення [19].

Загалом, серед усіх країн Ізраїль пропонує найбільшу кількість пільг та переваг для звільнених військових, військових з інвалідністю та членів їх родин. Складність порівняння у тому, що ізраїльське законодавство не має визначення ветерана, а, відтак, прописані права та пільги можуть стосуватися більшості населення як звільнених у резерв військовослужбовців.

Значна частина пільг стосується оплати за навчання та працевлаштування, медичного лікування, зокрема лікування ПТСР, та матеріальної допомоги пораненому чи родині у разі втрати годувальника. Утім, слід зазначити, що така кількість інструментів також пов'язана із тим, що Ізраїль не визначає ветеранів як окрему групу населення, а, отже, йдеться, порівняно із іншими проаналізованими країнами, про значно ширше коло населення.

Особливої уваги заслуговують пункти, що стосуються допомоги родині загиблих військовослужбовців. Так, партнер/ка загиблого мають права подібні

до прав батьків загиблого, виплати та компенсації також отримують діти загиблого (або живий опікун до досягнення їх повноліття). Водночас, до прикладу, батьки загиблого можуть отримати допомогу із лікуванням безпліддя, якщо вони хочуть мати ще одну дитину, або оплату послуг сурогатної матері. Крім того, батьки полеглого воїна також мають право на виплати на інших дітей. Відмінною рисою є також виплати дітям чи братам та сестрам загиблих воїнів із нагоди бар-міцви чи одруження.

Важливо також зазначити, що у контексті допомоги Управління ЦАХАЛу, IDF Casualties Department мають розвинену систему зв'язків з цивільними установами та громадськими організаціями дозволяє активно залучати соціальні та інші мережі для полегшення членів родин військовослужбовців від напруження через переживання та очікування на повернення їхніх рідних з зони бойових дій. Зокрема, органами місцевого самоврядування, волонтерськими організаціями та окремими волонтерами проводяться спільні зібрання дружин, дітей та інших родичів військовослужбовців, на яких організуються різноманітні творчі та інші заходи, що полегшують переносити психологічні навантаження [19].

Одним із прикладів такої роботи може послужити організація гуртків для дружин та дітей по терапевтичному малюванню на вільні теми, що дозволяє відволіктися від напруження. Зазначені зібрання та проведені на них заходи висвітлюються в пресі, що також сприяє підтримці необхідного бойового духу у самих військовослужбовців, які беруть участь у бойових діях. Подібні соціальні заходи також проводяться з вдовами, військовослужбовцями ЦАХАЛ з інвалідністю та пораненими та постраждалими у ході бойових дій. Їм передують детальна оцінка психологічного стану цих категорій для отримання ефективного результату психологічної реабілітації.

У підсумку:

- У Ізраїлі немає визначення ветерана як такого. Найближчим до поняття ветерана з погляду визначення ветерана в інших країнах (як людини, яка не

перебуває на військовій службі) звільнений військовослужбовець (за умови звільнення від служби у резерві), або звільнений військовий з інвалідністю.

Основним органом, відповідальним за права звільнених військовослужбовців та піклування про членів їх родин є Міністерство оборони Ізраїлю. Така структура є логічною, зважаючи на те, що частина звільнених військовослужбовців залишається в активному резерві та є частиною Сил Оборони Ізраїлю.

- Структура збройних сил Ізраїлю визначає і перелік інструментів політики у країні. Так, кількість переваг тут є більшою порівняно із іншими країнами, що частково зумовлено розміром цільової групи (її частка є вищою через обов'язкову службу і для чоловіків, і для жінок у країні, а також відсутністю виокремленої групи ветеранів як окремих реципієнтів політики).

- Проаналізовані інструменти політики Ізраїлю також великою мірою визначені соціальними та релігійними особливостями країни. Так, серед інструментів інших країн немає витрат на релігійні обряди, у той час як Ізраїль пропонує їх для дітей та братів і сестер загиблих солдатів (витрати на бар-міцву), навіть якщо вони живуть за кордоном.

Підсумуємо вище сказане. Людина, яка у свій час, залишила дім, сім'ю, роботу та звичне життя, повернувшись після звільнення з військової служби, має докласти неабияких зусиль й потребуватиме допомоги в адаптації до нормального цивільного життя.

Багато з ветеранів, які матимуть поранення та інші ушкодження й психологічні розлади, окремо потребуватимуть належної медичної та психологічної допомоги і створення умов для реабілітації.

У контексті політики по ветеранах деякі країни більшою мірою покладаються на розвинену систему загального добробуту (welfare state), а дехто будує ветеранську політику максимально відокремлено від загальної системи соціального захисту населення. Проаналізовані моделі соціальної підтримки ветеранів відмінні між собою та визначаються структурою місцевого законодавства, внутрішньою та зовнішньою політикою країни -

зокрема її залученістю до воєн та конфліктів всередині чи поза країною - та загальними особливостями побудови політики у країні. Відмінним є і визначення ветерана у них, і, як наслідок, розміри цільової групи політики.

Наразі Україна перебуває у процесі переосмислення та конструювання нової ветеранської політики. Необхідність її формування неодноразово було задеклароване політичним керівництвом країни, а громадські організації навіть запропонували свою концепцію. У контексті цих дискусій та пошуку шляху одним із ключових питань, залишається місце соціального захисту ветеранів в загальній соціальній політиці держави, а також форми й розміри соціальних гарантій, виплат, послуг, які мають бути забезпечені для ветеранів.

Питання для самоконтролю

1. Поясніть, чому, поточна державна політика щодо ветеранів та їх сімей несе глибинні ризики для її бенефіціарів і всього українського суспільства.
2. Назвіть і обґрунтуйте принципи формування сучасної української ветеранської політики.
3. Охарактеризуйте п'ять ключових елементів нової ветеранської політики
4. Поясніть визначення «єдина державна ветеранська політика».
5. Розкрийте зміст безпекової та соціальної компонентів державної ветеранської політики.
6. Обґрунтуйте важливість використання міжнародного досвіду організації підтримки ветеранів для вдосконалення національних підходів до їхнього соціального захисту.

РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ ОРГАНІЗАЦІЇ І РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ ТА ЇХНІХ СІМЕЙ

2.1. Вивчення потреб ветеранів та їхніх сімей

1 березня 2014 року – рада федерації рф за поданням путіна одноголосно проголосувала за введення російських військ на територію України та Криму. 16 березня відбувся незаконний референдум та анексія Криму росією. 12 квітня 2014 року – відбулося незаконне захоплення державних установ та українських міст російськими диверсійними групами. 13 квітня 2014 РНБО розпочало повномасштабну антитерористичну операцію із залученням Збройних сил України на території Донецької та Луганської областей, щоб протидіяти відкритій збройній агресії росії проти України. 24 лютого 2022 року – російські війська вдерлися до України поблизу Харкова, Херсона, Чернігова, Сум, увійшовши з росії, білорусі й тимчасово окупованого росією Криму. Того ж дня в Україні було запроваджено воєнний стан та оголошено загальну мобілізацію.

Відтоді до лав Сил оборони доєдналися захисники та захисниці як з числа демобілізованих ветеранів, так і ті що до повномасштабного вторгнення не мали досвіду військової служби. Як наслідок, кількість майбутніх ветеранів та ветеранок збільшиться в кілька разів, а соціальна структура майбутньої ветеранської спільноти кардинально зміниться. Відповідно політики, що були розроблені та діяли в Україні до 24 лютого 2022 року можуть не відповідати актуальним потребам нових ветеранів та ветеранок, оскільки вони були розроблені відповідно до потреб та запитів 2014 – 2021 років, а оскільки цільова аудиторія та середньостатистичний портрет ветерана та його потреб – змінився. Це призводить до соціально-економічних змін, на які має реагувати державна ветеранська політика. Для підвищення ефективності вже існуючих ветеранських політик в Україні та забезпечення розроблення нових програм підтримки потрібно враховувати і розуміти актуальні потреби та проблеми ветеранів. Так виникає необхідність у проведенні ґрунтовних досліджень

потреб ветеранів та їх досвіду на шляху отримання державної підтримки в умовах війни [15].

У визначенні і вивченні потреб ветеранів ми спираємось на результати і методологію дослідження Українського ветеранського фонду, проведеного влітку 2022 року. За результатами якого вдалося окреслити фактичний портрет ветерана російсько-української війни станом на 23 лютого 2022 року, визначити ключові відмінності даного образу від уявлень про ветеранів, що побутують в українському суспільстві та поверхнево дослідити актуальні потреби ветеранів.

Середньостатистичний ветеран російсько-української війни це, в переважній більшості, чоловік молодого працездатного віку - близько 30-45 років, що може бути представником абсолютно будь-якої сфери зайнятості, але на сьогодні є мобілізований до лав ЗСУ або займається волонтерством. Кількість жінок серед ветеранів останніми роками стрімко зростає. На сьогодні їхня частка від загальної кількості складає близько 9% [15].

Актуальним є подальший аналіз зміни ставлення українців до ветеранів, потреб ветеранів та їх близьких, а також ефективність інструментів ресоціалізації ветеранів російсько-української війни. У нашому дослідженні ми актуалізували існуючі потреби ветеранів станом на сьогодні, а також дослідили досвіди користування та ставлення ветеранів та ветеранок до пільг, як вони оцінюють існуючі можливості для ветеранів та перешкоди під час отримання різноманітних пільг та послуг.

У процесі комплексного дослідження потреб ветеранів шляхом анонімного онлайн опитування ветеранів та військових, глибинних фокусованих інтерв'ю з ветеранами та ветеранками, експертною групою було виявлено наступні показники:

- Близько половини опитаних ветеранів та військових вважають, що держава не виконує своїх зобов'язань перед ветеранами. Беручи до уваги результати опитування соціологічної групи «Рейтинг» можна помітити

загальну тенденцію до збільшення кількості негативних оцінок виконання державою своїх зобов'язань перед ветеранами.

- Абсолютна більшість опитаних військових та ветеранів вважають, що на сьогодні українське суспільство поважає ветеранів (52,2% – скоріш поважає + 9,5% – однозначно поважає). У січневому опитуванні населення України від Групи «Рейтинг» також абсолютна більшість (91%) вважала, що суспільство сьогодні поважає ветеранів, однак частка тих, хто має протилежну думку – була суттєво меншою.
- Серед найбільш актуальних потреб, респонденти визначили: допомогу у зміцненні здоров'я – 53,8%; допомогу у придбанні житла – 34,7%; фінансову підтримку – 31,1%, допомогу у покращенні житлових умов – 24,9%, в освіті – 24,4%, працевлаштуванні – 20,4%, отриманні психологічної підтримки – 20%, підприємницьких інвестиціях – 20%, отриманні пільг на землю – 16,4%.
- Відповідаючи на питання про послуги для ветеранів, якими вони є найбільш задоволені, більшість респондентів виділяє комунальні субсидії (48%), безоплатний проїзд – 32,9% та пенсії – 22,7%. Найбільш незадоволені – медичним обслуговуванням – 48,9%; грошовою допомогою – 25,8%, пенсіями – 24% та психологічною реабілітацією – 20,4%.
- Переважна більшість опитаних 63,6% хотіли б зайнятися власною справою, підприємництвом; 6,2% – вже мають власну справу.
- Найбільш імовірними проблемами, з якими зіштовхнуться ветерани після війни, на думку опитаних є: відсутність роботи (77,5%), зловживання алкоголем чи наркотиками (72,8%), конфлікти у сім'ї, родині (69,4%). Близько 30-40% респондентів відмітили також такі проблеми: як самогубства, складнощі з отриманням українського громадянства (для іноземців, що брали участь в бойових діях) та порушення законів, участь у злочинності.

- Опитані військові та ветерани по різному дивляться на можливі запрошення ветеранів балотуватися на виборах?». 38,7% ставляться скоріш позитивно до таких можливостей, натомість 34,6% – скоріш негативно[15]. Водночас 2,5% опитаних вказали, що вони вже є в складі політичної партії.

Доповнюючи дані опитування, в рамках проведення фокус-груп, було визначено ключові кризові напрямки забезпечення потреб ветеранів відповідно до яких було згруповано основні проблеми та перешкоди озвучені ветеранами, з якими вони стикаються у цивільному житті.

За напрямком медичного обслуговування учасниками фокус-групи чоловіків-ветеранів було визначено такі проблеми та перешкоди як:

- низька якість та брак послуг санаторно-курортного лікування;
- нестача можливостей та відсутність прозорої системи пільг на протезування в Україні;
- відсутність чіткої та прозорої системи можливостей лікування складних травм/хвороб за кордоном; нестача вузькоспеціалізованих фахівців для лікування ПТСР та акубаротравми (контузії);
- відсутність інклюзивного, безбар'єрного простору в містах та селах України [15].

На думку ветеранів, у зв'язку з війною та додатковим фінансуванням закладів охорони здоров'я для військових та ветеранів, якість надання послуг в них, зокрема в шпиталях, вища, ніж в цивільних медичних закладах. Погіршення ситуації варто очікувати після завершення війни: «більшість людей після демобілізації будуть мати проблеми зі здоров'ям та будуть звертатися до цивільних закладів охорони здоров'я, що не спроможні надати їм достатній рівень медичної допомоги». Водночас, жінки-ветеранки, крім вище згаданих проблем, назвали також:

- відсутність необхідних умов (брак окремих палат) для стаціонарного лікування жінок-військовослужбовиць у госпіталях та пологових будинках;
- відсутність пільг на ЕКО (штучне запліднення) для ветеранок, які втратили можливість мати дітей внаслідок участі в бойових діях;
- нестача можливостей отримати безоплатне психотерапевтичне консультування для військових та ветеранів, брак центрів для психологічної реабілітації; відсутність пільг для протезування (імплантування) жінок з пораненнями грудей[15].

За напрямком оформлення та використання пільг ветеранами було виділено такі проблеми та перешкоди як:

- бюрократична та не уніфікована процедура оформлення пільг в регіонах;
- «людський фактор» або відсутність розуміння у працівників соціальної сфери специфіки роботи та навичок спілкування з учасниками бойових дій з урахуванням їхнього досвіду.

У свою чергу ветеранки акцентували на проблемах з:

- інформуванням ветеранів щодо їх пільгових можливостей;
- недотриманням законодавства щодо пільг ветеранів місцевими органами виконавчої влади.

За напрямком працевлаштування ветерани виокремлюють наступні проблеми:

- небажання роботодавців працевлаштовувати ветеранів;
- брак можливостей для перекваліфікації; особистісні зміни, через які проходять учасники бойових дій.

Ветеранки зі свого боку звернули увагу на такі проблеми як: відсутність можливостей для підвищення кваліфікації/перекваліфікації для медиків після звільнення зі служби; відсутність вимог та стандартів адаптації робочих місць для працевлаштування людей з інвалідністю [15].

Ветерани та ветеранки вважають проявами неповаги з боку держави:

- численні бюрократичні процедури на шляху до отримання пільг ветеранами та брак реабілітаційних центрів, які могли б допомогти ветеранам у фізичному та психологічному відновленні.

Проявами неповаги з боку суспільства ветерани вважають:

- недотримання вимог пільгового законодавства, зокрема щодо пільг на землю та пільгового проїзду для ветеранів;
- знецінення ролі жінок-ветеранок у боротьбі з російським агресором; агресивну, зневажливу, знецінюючу риторику на адресу ветеранів, зокрема при обслуговуванні ветеранів в закладах охорони здоров'я, Центрах зайнятості та установах соціального захисту.

У свою чергу, **як безпосередні прояви поваги до себе ветерани та ветеранки сприймають:**

- безпосередній спектр пільг для ветеранів, які законодавчо закріплені та пільгові можливості у приватних закладах охорони здоров'я та інших, створені за ініціативи самих власників закладів.

Загалом, ветерани зазначають, що рівень неповаги зростає відповідно до зниження рівня небезпеки. І хоча загальний рівень поваги до ветеранів в суспільстві суттєво зріс у порівнянні з 2015 роком, все ж на окремих територіях, яким вже не загрожує безпосередня збройна агресія ворога, рівень поваги за останній рік знизився.

Відтак, можна підтвердити наступні висновки дослідження:

1. Ветерани війни в Україні стикаються з проявами неповаги в процесі отримання пільгових послуг. На підтвердження такої думки ветерани наводять як приклад історії з життя, де працівники сфери охорони здоров'я, соціального захисту та органів виконавчої влади проявили зневажливе ставлення до потреб ветеранів та їх права на пільги.
2. Ветеранам бракує інформації щодо пільг в системі охорони здоров'я, зокрема щодо державних програм фізичної, психологічної реабілітації та протезування. Таку думку ветерани аргументували відсутністю у

загальному доступі чітких та прозорих процедур для участі у державних та закордонних програмах реабілітації, та загальним низьким рівнем юридичної освіченості українських громадян щодо власних прав та можливостей.

3. Ветерани у своїй більшості негативно оцінюють ефективність державної політики підтримки ветеранів. Абсолютна більшість ветеранів та ветеранок, що взяли участь у опитуванні та фокус-групах, говорять про ефективність державної політики підтримки ветеранів через призму проблем, з якими їм доводиться стикатися у ході одержання пільг, зокрема бюрократичні, неуніфіковані процедури оформлення, корупційна складова та непоінформованість ветеранів про їхні пільгові можливості робить державну політику ветеранів недостатньо ефективною.
4. Однією з найбільших перешкод для забезпечення потреб ветеранів є бюрократія на низовому рівні та в органах виконавчої влади. Як ветерани, так і ветеранки в рамках фокус-груп говорили про труднощі з оформленням пільг в регіонах, на рівні селищних та міських громад, зокрема мова йшла про пільги на землю, оформлення щорічної разової виплати.

2.2. Соціальні послуги для ветеранів та їхніх сімей

Система соціального захисту має дві основні складові: перша стосується пільг, виплат та інших видів матеріального забезпечення для ветеранів та ветеранок, друга - це соціальні послуги.

Для отримання соціальних послуг важливими є інформування про можливість їх отримати та простий, зрозумілий шлях їх отримання. За інших умов соціальні послуги не будуть доступні ветеранам і ветеранкам та перетворяться на такі, що існують лише номінально [19].

Важливо зазначити, що при визначенні соціальних послуг ветеранам і ветеранкам необхідно враховувати наявність двох категорій отримувачів соціальних послуг, а саме:

- особи зі статусом учасника бойових дій (далі УБД);
- особи, що отримали інвалідність внаслідок війни.

Необхідно зазначити, що окремими нормативно-правовими актами регулюється надання ветеранам і ветеранкам права на отримання декількох грошових виплат, першочергового права на покращення житлових умов, знижки на комунальні послуги, пільгове користування громадським транспортом, забезпечення правової допомоги, також регулюються питання охорони здоров'я, пенсій, соціального захисту на робочому місці тощо.

Зокрема, ветерани й ветеранки щороку можуть отримувати одноразову грошову допомогу до Дня незалежності України. Ця виплата призначена для всіх УБД. Можливість отримати інші виплати залежить від правового статусу. Так, у разі встановлення інвалідності внаслідок поранення чи захворювання, отриманих під час участі в бойових діях, ветерани та ветеранки мають право на одноразову грошову допомогу у зв'язку зі встановленням інвалідності. Їм також гарантується отримання виплат підвищеного розміру: залежно від групи інвалідності до призначеного розміру виплати додається від 30% до 50% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність [23].

У разі тимчасової втрати працездатності ветерани та ветеранки мають можливість отримати виплату, що за розміром відповідає розміру їхньої середньої заробітної плати. Ветеранам і ветеранкам передбачено надання пільг та пріоритетності в питаннях, які стосуються покращення житлових умов та сплати за комунальні послуги. Так, 75-відсоткова знижка надається на сплату комунальних послуг, купівлю палива у разі відсутності централізованого опалення. Що стосується отримання житла у власність, то ветеранам і ветеранкам, які потребують покращення житлових умов, гарантується першочергове забезпечення житлом.

Для ветеранів і ветеранок передбачено також інші способи набуття власності на житло. Зокрема це одержання позики на будівництво, пріоритет на вступ до житлово-будівельних кооперативів, співфінансування державою придбання житла, іпотечне кредитування, довгострокові кредити на будівництво у сільській місцевості.

Пільги також надаються за користування зв'язком: зокрема, ветерани та ветеранки можуть отримати знижку на оплату користування квартирним телефоном, на оплату основних та додаткових робіт з його встановлення, скористатися позачерговим правом на встановлення квартирних телефонів та користування всіма послугами зв'язку.

Ветеранам і ветеранкам гарантується право на безоплатний проїзд громадським транспортом, включно з усіма видами громадського транспорту, що доступні для використання у населених пунктах, а також громадським транспортом приміського сполучення, міжміськими автобусами. Також один раз на два роки ветерани й ветеранки мають можливість безоплатно скористатися проїздом в обидві сторони таким транспортом, як залізничний, водний, повітряний, міжміський автомобільний транспорт [20].

Ветерани й ветеранки звільняються від сплати земельного податку. Також не всі їхні надходження оподатковуються. Зокрема, оподаткуванню не підлягають одноразова грошова допомога до Дня незалежності, благодійна допомога, щомісячне довічне грошове утримання. Ветерани й ветеранки також звільняються від сплати судового збору у справах, що відкриті внаслідок порушення їхніх прав.

Додаткові можливості забезпечуються й для підвищення захищеності ветеранів та ветеранок на робочому місці. Ветерани й ветеранки можуть скористатися щорічною відпусткою та додатковою відпусткою тривалістю 14 робочих днів. Під час відпусток роботодавець зобов'язаний зберігати виплату ветеранові заробітної плати.

Також ветеранам і ветеранкам має надаватися пріоритет у збереженні робочого місця у разі скорочення штату працівників.

Для ветеранів і ветеранок також передбачено можливості отримати адресну допомогу в разі, якщо розмір пенсії є нижчим за визначений для відповідної групи мінімум, а також достроковий вихід на пенсію. Для осіб з інвалідністю внаслідок війни передбачені пенсії у зв'язку з інвалідністю з можливістю їх підвищення залежно від групи інвалідності. Членам сім'ї загиблих ветеранів і ветеранок виплачується пенсія у зв'язку зі втратою годувальника.

У сфері охорони здоров'я ветеранам і ветеранкам гарантується низка прав на безоплатні послуги та першочергове обслуговування. Так, ветерани й ветеранки мають можливість безоплатно отримати ліки, лікарські засоби, імунобіологічні препарати та вироби медичного призначення за рецептами лікарів. Безоплатно має надаватися послуга санаторно-курортного лікування або за неможливості забезпечити надання послуги повинна виплачуватися грошова компенсація за самостійне санаторно-курортне лікування. Законом гарантується також можливість пройти медичне обстеження щороку та у разі виходу на пенсію чи зміни місця роботи гарантується доступ до медичних закладів та поліклінік, до яких ветерани та ветеранки були прикріплені раніше.

У процесі дослідження ми констатуємо, що важливою соціальною гарантією, передбаченою українським законодавством, є соціальні послуги.

До базових соціальних послуг відносять:

- 1) догляд вдома, денний догляд;
- 2) підтримане проживання;
- 3) соціальна адаптація;
- 4) соціальна інтеграція та реінтеграція;
- 5) надання притулку;
- 6) екстрене (кризове) втручання;
- 7) консультування;
- 8) соціальний супровід;
- 9) представництво інтересів;
- 10) посередництво;
- 11) соціальна профілактика;

- 12) натуральна допомога;
- 13) фізичний супровід осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату та пересуваються на кріслах колісних, порушення зору;
- 14) переклад жестовою мовою;
- 15) догляд та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних;
- 16) супровід під час інклюзивного навчання;
- 17) інформування;
- 18) медіація [22].

Надання соціальних послуг окремій особі або сім'ї здійснюється шляхом ведення випадку, що включає такі етапи:

- аналіз заяви/звернення про надання соціальних послуг або повідомлення про осіб або сім'ю, яка перебувають у СЖО або в ситуаціях, що загрожують життю чи здоров'ю;
- оцінювання потреб особи/сім'ї у соціальних послугах;
- прийняття рішення про надання соціальних послуг з урахуванням результатів оцінки;
- розроблення індивідуального плану надання соціальних послуг;
- укладення договору про надання соціальних послуг;
- виконання договору та індивідуального плану надання соціальних послуг;
- здійснення моніторингу надання соціальних послуг та оцінки їхньої якості [25].

Визначимо особливості надання соціальних послуг під час військового стану. 14 квітня 2022 року ВРУ був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях», який вносить зміни до Законів України «Про соціальні послуги» та «Про правовий режим воєнного стану». Окрім того, Постановою КМУ від 07 травня 2022 року № 560 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання соціальних послуг у разі введення

надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» внесено зміни до деяких постанов щодо надання соціальних послуг [26].

Зокрема акцентується увага на:

- для прийняття рішення про надання соціальних послуг не застосовується ведення випадку, натомість соціальні послуги надаються екстрено (кризово), тобто рішення приймаються протягом однієї доби;

- право приймати рішення про надання соціальних послуг екстрено (кризово) надається безпосередньо надавачам соціальних послуг;

- до кола суб'єктів, які можуть виявляти осіб у СЖО, було включено волонтерів;

- розширюється перелік осіб, які маю право на безоплатне (за кошти місцевого бюджету) отримання всіх соціальних послуг незалежно від рівня доходів - таке право отримують особи, яким завдано шкоди пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією;

- розширюються повноваження військових адміністрацій в частині управління надавачами соціальних послуг, організації надання ними соціальних послуг;

- розширюються повноваження обласних, Київської міської державних адміністрацій, виконавчих органів сільських, селищних, міських рад шляхом надання їм можливості визначати особливості прийняття рішення про надання соціальних послуг;

- вносяться зміни в порядок оцінки середньомісячного сукупного доходу особи для визначення оплати вартості послуг [27].

У ході нашого дослідження ми запропонували наступні рекомендації для вирішення проблем ветеранів і ветеранок:

1. Задля забезпечення ширшого кола ветеранів послугами та інструментами реабілітації, встановити чіткі та доступні умови лікування, протезування та реабілітації ветеранів за кордоном, з

відкритою базою закладів та програмами протезування з відповідним реєстром кандидатів на отримання зазначених послуг.

2. Створення пільгових програм для штучного запліднення (ЕКО) жінок-військовослужбовиць, ветеранок та інших постраждалих від війни жінок, які внаслідок отриманих в ході бойових дій поранень, травм та хвороб втратили репродуктивну функцію організму.
3. Створення умов для проходження психологічної реабілітації ветеранів та їх партнерів у парі на базі центрів психологічної реабілітації.
4. Задля підвищення ефективності системи надання пільг ветеранам та мінімізації корупційної складової у процесі оформлення пільг, необхідним є створення офіційних спеціалізованих платних послуг супроводу ветеранів при оформленні пільг кваліфікованими спеціалістами, що працюватимуть у партнерстві або на базі відповідних державних установ. Служба надання послуг супроводу ветеранів, зокрема може бути розвинена до масштабів окремих спеціалізованих центрів для ветеранів, де в межах однієї будівлі, ветерани могли б отримати допомогу щодо оформлення пільг та інші послуги, зокрема й допомогу у працевлаштуванні.
5. Посилення інформаційних кампаній щодо пільгових можливостей ветеранів та їх родин, зокрема у віддалених від великих міст, сільських місцевостях. Надання особливої державної підтримки та медійної уваги тим пільгам, що пов'язані з безпосередньою адаптацією ветеранів до навколишнього та зокрема, робочого середовища: інклюзивний транспорт, візки та інші додаткові засоби пересування для людей з інвалідністю, а також протезування.
6. Створення єдиних стандартів та вимог для обов'язкової адаптації робочих місць для роботи людей з інвалідністю, зокрема ветеранів.
7. Задля розширення можливостей для соціальної реінтеграції та адаптації ветеранів, необхідним є створення умов для працевлаштування та самозайнятості ветеранів, шляхом зобов'язання працедавців на

державному рівні надавати законодавчо закріплений відсоток резервних робочих місць для ветеранів. Водночас, задля заохочення роботодавців до створення робочих місць для ветеранів, необхідним є надання державних преференцій, зокрема шляхом держзамовлення для підприємств, які працевлаштовують ветеранів.

8. З метою стимулювання самодостатності ветеранів, їх особистісного та кар'єрного розвитку та посилення сектору середнього бізнесу в Україні, необхідним є надання пільгового кредитування для ветеранів, які бажають відкрити та розвивати власну справу та надавати робочі місця для інших ветеранів.
9. Створення розширених умов для підвищення кваліфікації та перекваліфікації ветеранів, зокрема для ветеранів-медиків, та надання можливостей для практики, стажування та працевлаштування за новою кваліфікацією.
10. Задля сприяння соціальній адаптації звільнених зі служби учасників бойових дій, необхідним є встановлення законом опції відтермінування необхідності після звільнення зі служби ставати на облік в Центрі зайнятості для військових, що звільняються зі служби та отримують статус учасника бойових дій.
11. З метою зниження соціальної напруги та мінімізації можливостей для ретравматизації ветеранів війни необхідними є організація та проведення навчання щодо особливостей роботи з ветеранами для працівників центрів зайнятості та установ соціального захисту, аби при обслуговуванні ветеранів вони мали навички ненасильницького спілкування та глибше розуміли потреби ветеранів.

Отже, можна зробити висновок, що сучасна ветеранська проблематика потребує глибокого аналізу та комплексного підходу. Ветерани - це не лише люди, що вийшли на пенсію після війни, але й активні учасники суспільства, які мають потенціал і бажання приносити користь своїй країні та громаді. Проте, для того щоб вони могли максимально реалізувати свій потенціал,

необхідна ефективна ветеранська політика та програми соціального супроводу. Ветерани війни завжди відігравали важливу роль у житті кожної нації. Вони несуть на собі великий відданість і жертву, а також мають багатий досвід та знання, які можуть приносити користь суспільству. Проте сучасна ситуація з ветеранами вимагає особливої уваги. Зростаюча складність глобальних конфліктів, небезпека тероризму та нестабільність деяких регіонів світу призводить до того, що число ветеранів, які потребують допомоги, постійно зростає.

Середньостатистичний ветеран російсько-української війни це, в переважній більшості, чоловік молодого працездатного віку – близько 30-45 років, що може бути представником абсолютно будь-якої сфери зайнятості, але на сьогодні є мобілізований до лав ЗСУ або займається волонтерством. Кількість жінок серед ветеранів останніми роками стрімко зростає. На сьогодні їхня частка від загальної кількості складає близько 9%.

У процесі дослідження ми можемо констатувати, що орієнтація на потреби ветеранів і ветеранок має стати ключовою при прийнятті рішень - чи створювати нові центри надання послуг, проекти соціальних послуг, чи адаптувати наявні, посилити інформування про них.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення статусу та опишіть портрет середньостатистичного ветерана російсько-української війни.
2. Визначіть і опишіть чіткі та доступні умови лікування, протезування та реабілітації ветеранів за кордоном.
3. Перерахуйте пільгові програми для штучного запліднення (ЕКЗ) жінок-військовослужбовиць, ветеранок та інших постраждалих від війни жінок, які внаслідок отриманих в ході бойових дій поранень, травм та хвороб втратили репродуктивну функцію організму. В чому полягають їхні особливості.

4. Які існують шляхи підвищення ефективності системи надання пільг ветеранам та мінімізації корупційної складової у процесі оформлення пільг?
5. Які передбачаються дії щодо посилення інформаційних кампаній стосовно пільгових можливостей ветеранів та їх родин.
6. Опишіть механізми стимулювання самодостатності ветеранів, їх особистісного та кар'єрного розвитку. Яку роль відірає в цьому процесі посилення сектору середнього бізнесу в Україні та надання пільгового кредитування для ветеранів, які бажають відкрити та розвивати власну справу та надавати робочі місця для інших ветеранів.
7. В чому полягають особливості роботи з ветеранами для працівників центрів зайнятості та установ соціального захисту, аби при обслуговуванні ветеранів вони мали навички ненасильницького спілкування та глибше розуміли потреби ветеранів.

ВИСНОВКИ

У сучасному світі роль ветеранів та їхнє соціальне благополуччя стають все більш актуальними з кожним днем. Глобальні конфлікти, воєнні дії, терористичні атаки та природні катастрофи призводять до того, що кожного року тисячі людей стають ветеранами, потребуючи допомоги та підтримки після військової служби.

Однак актуальність теми не обмежується лише зовнішніми загрозами. Внутрішні проблеми, такі як посттравматичний стресовий розлад, безробіття, проблеми з адаптацією до цивільного життя та недостатня медична допомога, також стають серйозними викликами для ветеранів та їхніх родин.

Крім того, необхідність забезпечення належного соціального захисту для ветеранів стає все більш актуальною в контексті демографічних змін. Зі старінням населення зростає і кількість ветеранів, які потребують підтримки та допомоги у пізнішому віці. Таким чином, розвиток ефективних програм та стратегій для підтримки ветеранів стає все більш нагальною потребою для сучасного суспільства.

Встановлено в процесі теоретичного аналізу, що наразі є спроби розроблення єдиної державної ветеранської політики. Під єдиною державною політикою розуміється задекларований, описаний, підтверджений реальними діями та фінансуванням підхід держави щодо визнання та підтримки ветеранів та їхніх сімей упродовж їх життя, який:

- Розкриває мету такої політики;
- Фіксує цільову аудиторію;
- Описує інструменти визначення потреб та механізми їх реалізації, визначає інструменти вимірювання ефективності та впливу підтримки на життя та добробут ветеранів та їх сімей.

Завдання державної політики також полягає в тому, аби відверто та прозоро комунікувати людям їхні перспективи. Ветерани та їхні сім'ї мають право знати та розуміти перспективу власного життя, будувати реалістичні очікування, мати прогнозованість та передбачуваність у взаємодії з державою.

Виходячи з цього, ми констатуємо, що сьогодні в Україні недостатньо сформульована єдина державна політика, комплексного та послідовного підходу щодо ветеранів та їхніх сімей. Дії держави щодо ветеранів, визначення їхніх потреб та пошук інструментів реалізації є непослідовним, несистемним, часто орієнтованим на хибні пріоритети. Ці підходи також мають застарілі патерналістські ознаки. Водночас, держава не в стані забезпечити задекларовані в чинному законодавстві гарантії соціального захисту ветеранів.

Актуальним залишається подальший аналіз зміни ставлення українців до ветеранів, потреб ветеранів та їх близьких, а також ефективність інструментів ресоціалізації ветеранів російсько-української війни. У нашому дослідженні ми актуалізували існуючі потреби ветеранів станом на сьогодні, а також дослідили досвіди користування та ставлення ветеранів та ветеранок до пільг, як вони оцінюють існуючі можливості для ветеранів та перешкоди під час отримання різноманітних пільг та послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

7. Аналіз системи соціального захисту ветеранів та військовослужбовців. <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/2022-Bila-kniga.pdf>
8. Від служби до цивільного життя: огляд пілг для ветеранів. <https://yur-gazeta.com/publications/sferi-praktiki/viyskove-pravo/vid-sluzhbi-do-civilnogo-zhittya-oglyad-pilg-dlya-veteraniv.html>
9. Гордієнко Є. Механізми реалізації державної політики соціального захисту учасників бойових дій в Україні: дис. докт. філософії з публічного управління та адміністрування. Харків, 2021 р. С. 217. URL: https://ipa.karazin.ua/wpcontent/themes/education/filesforpages/science/dis_gord_titl
10. Групові супервізії для спеціалістів, які працюють з ветеранами та їхніми сім'ями. <https://www.prostir.ua/?news=hrupovi-superviziji-dlya-spetsialistiv-yaki-pratsyuyut-z-veteranamy-ta-jihnimy-simuyamy>
11. Гусак Н. Є., Нескородяна О. П. Військові соціальні працівники в США. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a47cba95-ac1f-4740-80ed-2648751abd0a/content>
12. Дієва ветеранська політика та якісна її реалізація – зона відповідальності держави перед кожним, хто повертається з війни у цивільне життя. <https://www.kmu.gov.ua/news/diieva-veteranska-polityka-ta-iakisna-ii-realizatsiia-zona-vidpovidalnosti-derzhavy-pered-kozhnym-khto-povertaietsia-z-viiny-u-tsyvilne-zhyttia-oleksandr-porkhun>
13. Закон України «Про правовий режим воєнного стану»
14. Закон України «Про соціальні послуги», 2671-VIII, редакція від 15.12.2021. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

15. Концепція державної політики щодо ветеранів: що має зробити держава. <https://www.rfi.fr/uk/%D1%83>
16. Концепція нової ветеранської політики: що має врахувати держава. <https://mind.ua/openmind/20264942-konsepciya-novoyi-veteranskoji-politiki-shcho-mae-vrahuvati-derzhava>
17. Концепція політики щодо ветеранів та їхніх сімей. <https://www.pryncyp.com/wpcontent/uploads/2024/01/veteranpolicy.pdf>
18. Лапута Юлія. Державна ветеранська політика. <https://kyivcity.gov.ua/img/item/general/9189.pdf>
19. Методичний посібник для соціальних працівників: Посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку ветеранів та їх сімей з питань психічного здоров'я / В.Горбунова, О. Савиченко, І. Тичина, Н. Портницька., 2022. 61 с.”
20. Постановою КМУ від 07 травня 2022 року № 560 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях»
21. Потреби ветеранів. <https://veteranfund.com.ua/analytics/needs-of-veterans-2023/>
22. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Захист прав ветеранів». <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/protection-of-the%20rights-of-war-veterans.pdf>
23. Про Регіональну програму соціальної підтримки ветеранів війни, військовослужбовців та членів їх сімей на 2023 – 2024 роки. <https://usz.solotvino-rada.gov.ua/>

24. Савицький В. І. До питання про предмет військової соціальної роботи. <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/c1310401-2da1-4fd8-b486-2ac1679328ec/content>
25. Системи соціальної підтримки ветеранів: Хорватія, Ізраїль, Велика Британія, Сербія та Данія. Аналітична записка / [С.Брус, Я.Бухта, І.Шматко]; За заг.ред. Д.Султангалієва та Л.Галан. Київ, 2023. 104с.
26. Соціальна підтримка ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, Захисників та Захисниць України. <https://nзрада.gov.ua/socialna-pidtrymka/>
27. Соціальна підтримка військових, ветеранів і їхніх сімей. <https://chernigiv-rada.gov.ua/zahisnikam-ukraine/id-159437/>
28. Соціальна підтримка військових та ветеранів в Україні: які зміни потрібні. <https://dyvys.info/2024/02/12/sotsialna-pidtrymka-vijskovykh-ta-veteraniv/>
29. Соціальна політика щодо ветеранів: як громади підтримують військових та їхні сім'ї. <https://www.prostir.ua/?news=sotsialna-polityka-schodo-veteraniv-yak-hromady-pidtrymuyut-vijskovykh-ta-jihni-simji>
30. Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні. https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2024-01/veterans-social_reintegration_ukr.pdf
31. Соціальні послуги для ветеранів та ветеранок у громадах: виклики та потреби. https://www.pryncyp.com/wp-content/uploads/2024/01/soczposlugy_pdf.pdf
32. Соціальні послуги для ветеранів та ветеранок у громадах: виклики та потреби. <https://cedos.org.ua/researches/soczialni-poslugy-dlya-veteraniv-ta-veteranok-u-gromadah-vyklyky-ta-potreby/>

33. Сучасні інструменти реалізації ветеранської політики.

https://auc.org.ua/sites/default/files/sectors/u140/suchasna_veteranska_polityka-24.02.2023_.pd

34. Як влада змінює підходи до соціальної підтримки ветеранів.

<https://voxukraine.org/yak-vlada-zminyuye-pidhody-do-sotsialnoyi-pidtrymky-veteraniv>